נספח 3

ממצאי הבדיקה בבנק המזרחי המאוחד בע"מ – כספי את כספי ושות'

רואי-חשבון

א. הקדמה

1. תולדות הבנק

בנק המזרחי המאוחד בע"מ פועל במתכונתו הנוכחית משנת 1969, אז מוזג בנק הפועל המזרחי בע"מ אל בנק המזרחי בע"מ. שני הבנקים שמוזגו הוקמו כבר בשנות העשרים ופעלו ברציפות מהקמתם ועד למיזוגם. לכל אחד מהם היו תחילה שלושה סניפים, בתל אביב, ירושלים וחיפה, ובסוף שנות הארבעים הם פתחו סניפים נוספים ברחבי הארץ.

בנק המזרחי בע"מ נוסד בשנת 1923 על ידי המרכז העולמי של המזרחי. הבנק פעל בעיקר במסגרת תנועת המזרחי. מיום היווסדו גייס הבנק כספים באמצעות הנפקת מניות בארץ ובעולם. לשם כך נפתחו לשכות של הבנק ברחבי אירופה וארצות הברית, שפעלו בקרב קהילות היהודים לשכנעם לרכוש מניות ולפתוח חשבונות בבנק בארץ ישראל. היתה זו דרך מקובלת באותה תקופה לגייס הון, בהעדר בורסה, ולקשור את אנשי תנועת המזרחי לבנק.

הבנק החל את פעילותו כאמור בשלושה סניפים: ברח' לילינבלום בתל אביב, ברח' המלך ג'ורג' בירושלים ובדרך העצמאות בחיפה. הסניף בתל אביב שכן בבניין שבבעלות הבנק, וכיום פועל בו סניף עסקים ראשי. הסניף בירושלים נדד מספר פעמים, ברח' המלך ג'ורג' וברח' בן יהודה, שם הוא שוכן היום. גם הסניף בחיפה נדד ממקום למקום בדרך העצמאות ואף פוצל לשני סניפים: שירות לקוחות והנהלה. גם היום הוא שוכן בדרך העצמאות.

בנק הפועל המזרחי בע"מ נוסד בשנת 1928 על ידי תנועת תורה ועבודה ופעל בעיקר במסגרת תנועת המזרחי והפועל המזרחי. שיטת גיוס ההון היתה דומה לזו של המזרחי: פתיחת לשכות בארץ ובעולם במרכזי התנועות של המזרחי. הבנק שכן בירושלים בבניין ג'נרלי ברח' שלומציון המלכה; בחיפה – ברח' חיים הסמוך לדרך העצמאות. אין בידינו פרטים לגבי הסניף בתל אביב.

מיזוג שני הבנקים ל**בנק המזרחי המאוחד בע"מ**, בשנת 1969, נעשה מטעמים כלכליים מקובלים, דהיינו כדי לשפר את התחרותיות על ידי חיסכון בעלויות. במהלך השנים הראשונות של המיזוג המשיך הבנק בפעילות שוטפת בסניפים הנפרדים של שני הבנקים ורק כעבור זמן מוזגו הסניפים: סניפי בנק הפועל המזרחי נסגרו ועובדיו הועברו לסניפי בנק המזרחי.

2. מחשוב הבנק וארכיונו

בשנת 1974 החל הבנק בתהליך של מיחשוב הסניפים. בראש צוות המיחשוב עמד מי שהיה גם ראש צוות המיחשוב של בנק הפועלים. צוות המיחשוב קלט את כרטיסי לקוחות הבנק אל מערכת המחשב; הוחלט לקבוע את תאריך הקליטה למחשב כאילו הוא תאריך פתיחת החשבון, ואת היתרה ביום הקליטה כאילו היא יתרת הפתיחה בחשבון. החלטות אלו הביאו לכך, שנתונים היסטוריים בעלי חשיבות רבה, בכל חשבונות הלקוחות שבמחשב, אבדו ללא אפשרות לשחזרם.
בשנת 1977 רכש הבנק את חברת חי"ש בע"מ והפך אותה לחברת המחשוב של הבנק. שמה שונה ל'חברת מחי"ש שרותי מחשב בע"מ'.

בשנת 1979 הוקמה בבנק מחלקת הארכיבאות. מקימה של מחלקה זו עומד בראשה גם כיום והדבר סייע רבות לבדיקתנו.

ב. הבדיקה

1. תהליך הבדיקה

בדיקתנו נערכה מחודש דצמבר 2001 עד סוף יולי 2003. הבדיקה התמקדה בשנים 1930 עד 1945, תקופה שהמסמכים הבנקאיים שנרשמו בה הם בעלי חשיבות לחקירתנו, כגון: רישום פעולות בחשבונות לקוחות הבנק, רישום בעלי מניות, רישום מסמכים המעידים על פתיחת חשבונות חדשים (כרטיסי דוגמת חתימה), פרוטוקולים ותכתובות של הנהלות הבנקים.

במקרים מסוימים נדרשנו לסקור מסמכים מתקופות מאוחרות יותר אך חשובות לבדיקה, כגון פרוטוקולים של ישיבות הנהלת הבנק הנוגעים לתהליך מחשוב הבנק בשנות השבעים. כשסקרנו את כרטיסי החשבונות של לקוחות הבנק מצאנו מקרים רבים של סגירת חשבונות ללא תנועה (הן בחשבונות ביתרת חובה והן ביתרת זכות). בשל כך הרחבנו את המאגר שיצרנו של חשבונות הלקוחות, בסניפים המרכזיים בירושלים, תל אביב וחיפה, לתקופה המשתרעת משנות ה30- ועד למועד מיחשוב הבנק.

צוות הבדיקה של המשרד כלל כ-12 עובדים. עבודת איסוף המידע בארכיונים ועבודת הביקורת והבדיקה הצריכה אלפי שעות עבודה. בעבודתנו נעזרנו רבות במנהלים ובפקידים בבנק וזכינו לשיתוף פעולה נרחב מצדם, הן בפגישות ומתן מענה לשאלותינו והן בעזרה וגילוי של מסמכים היסטוריים בארכיון הבנק ובסניפים. בין היתר הועמדו לרשותנו הספרים המקוריים של בעלי המניות בבנק מזרחי מן השנים הראשונות להקמתו.

ברצוננו להדגיש כי בישיבה הראשונה עם הנהלת הבנק נטען בפנינו כי לבנק אין כלל חומר הנוגע לבדיקה וכי לא נצליח למצוא דבר במהלך בדיקתנו.

2. מטרת הבדיקה

הבדיקה בבנק המזרחי המאוחד בע״מ נועדה ליצור מאגר נתונים של לקוחות הבנק ובעלי מניותיו, שיש סבירות גבוהה כי הם נספי שואה. בפועל כולל המאגר שמות אנשים ברמות סבירות שונות.
בכלים העומדים לרשותנו לא ניתן לאמת באופן חד-משמעי כי אדם ששמו נמצא במאגר אכן נספה בשואה ואף אין הדבר במסגרת סמכויותינו.

3. שיטת הבדיקה

איסוף כל מקורות המידע האפשריים בבנק היתה המטרה העיקרית בבדיקתנו. ניסינו להתחקות אחר מידע **בנקאי** החל בסוף שנות העשרים בנושאים הבאים: (א) חשבונות עובר ושב ופיקדונות של לקוחות הבנק; (ב) כרטיסי דוגמאות חתימה של הלקוחות; (ג) כספות של הלקוחות; (ד) בעלי המניות של הבנק; (ה) דוחות כספיים של הבנק; (ו) דיווחים של סניפי הבנק על חשבונות ללא תנועה ונוהלי סגירתם; (ז) דיווחים של הנהלת הבנק לממונה הבריטי על רכוש האויב על חשבונות שבעליהם במדינות אויב; (ח) דיווחים של הנהלת הבנק לממונה הבריטי על לקוחות שדרשו את כספם או שחידשו את פעולתם בחשבונותיהם לאחר שנחשבו כנתיני מדינות אויב; (ט) דיווחים כנ״ל לאפוטרופוס על נכסי נפקדים, לאחר הקמת המדינה; (י) דיווחים למשרד האוצר על חשבונות ללא תנועה בין השנים 1948—1954; (יא) דיווחים לבנק ישראל על חשבונות ללא תנועה החל בשנת 1955; (יב) פרוטוקולים של ישיבות דירקטוריון ודוחות פנימיים של הנהלת הבנק בתקופה הנסקרת.

איסוף נתונים בנושאים אלה היה אמור להשיג את מטרות הבדיקה, וזאת באמצעות הקמת מאגר של מידע על שמות לקוחות הבנק העשויים להיות נספי שואה ונכסיהם היו בבנק; באמצעות

איתור מקורות מידע אפשריים נוספים מחוץ לבנק; ותוך תהליך של שחזור דרך טיפולו של הבנק בנכסי לקוחותיו העשויים להיות נספי שואה, כלומר זיכוי ריבית על יתרת זכות וחיובי עמלות שונות בחשבונות.

נדגיש כי קודם להקמת ארכיון הבנק, בשנת 1979, לא נקבעו נוהלי שמירת חומר בנקאי. בשל כך אוחסנו מרבית מסמכי הבנק במרתפי הסניפים בתנאי רטיבות, שהרסו את הרישומים. זאת ועוד: כל סניף השמיד חומר ישן כדי לפנות מקום לחדש מבלי לתת את הדעת למשמעות ההיסטורית של אובדן המסמכים. הדבר הוביל לחוסר שלמות במסמכים הבנקאיים; מסמכים שנשמרו במצב טוב הועברו לארכיון הבנק, ומסמכים אכולי טחב ורטיבות הושמדו.

נוסף על כך חלפו שנים רבות מהתקופה שהיא נשוא בדיקתנו ואישים שפעלו אז בבנק אינם עמנו עוד, והדבר מנע מאתנו להתחקות אחר מידע נוסף שעשוי היה להשלים את עבודת הבדיקה.

4. מקורות המידע

להלן רשימת המסמכים שאותרו ונוהלי הביקורת שנקטנו. אלה שימשו כמקורות המידע לממצאי הבדיקה.

(א) ספרי כרטיסי חשבונות של לקוחות הבנק החל בשנת 1936 ועד 1974. מאגר המידע שהקמנו מכיל כ-7,892 רשומות של חשבונות ללא תנועה; ייתכן כי 162 חשבונות מהם שייכים לנספי שואה.

(ב) כרטיסי דוגמאות חתימה של לקוחות הבנק בעת פתיחת החשבון, החל בשנת 1930 ועד 1945. במאגר המידע כ-155 רשומות.

(ג) ספרי בעלי המניות של בנק המזרחי לשנים 1925 עד 1977. ספרים אלה כוללים 8,082 בעלי מניות, 309 מהם בעלי כתובות במדינות אירופה עד שנת 1945.

(ד) דיווחי בנק הפועל המזרחי לרשם החברות. בדיווחים אלה היו 1,503 בעלי מניות, 619 מהם בעלי כתובת באירופה או שכתובתם אינה ידועה.

(ה) דוחות כספיים של בנק המזרחי והפועל המזרחי החל בסוף שנות ה-20. איתרנו דוחות כספיים של בנק המזרחי לשנים 1929--1931, 1933--1934, 1937--1939 ו- 1943--1944. כן איתרנו דוחות כספיים של בנק הפועל המזרחי לשנים 1937--1942 ו- 1944--1945.

(ו) פרוטוקולים של ישיבות הנהלת בנק המזרחי החל בשנת 1924.

(ז) קובצי מחשב ודוחות ממוחשבים של חשבונות לקוחות הבנק. הכוונה לקובצי חשבונות ללא תנועה של הבנק מיום מחשובו. קיבלנו קבצים אלו מחברת 'מחיש שרותי מחשב בע"מ', חברת המחשוב של הבנק, והם שימשו אותנו להצלבת הנתונים.

(ח) תכתובות ודוחות שנאספו בארכיב הבנק.

(ט) שיחות עם בכירים בהנהלת הבנק.

(י) שיחות עם גמלאי הבנק.

(יא) סיורי עבודה בסניפי הבנק המרכזיים.

(יב) מקורות אחרים: רשם החברות, רשם האגודות השיתופיות, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, גנזך הציונות הדתית, הארכיון לחקר הציונות הדתית באוניברסיטת בר אילן, קרן ג'נרלי, ארכיון המדינה, הארכיון הציוני המרכזי, ארכיון בנק ישראל, ארכיון משרד רו"ח ברוידא (ששימש כרו"ח של הבנק בתקופה הנסקרת).

5. פירוט הבדיקה וממצאיה

(א) ספרי כרטיסי חשבונות של לקוחות הבנק

ספרי כרטיסי חשבונות של לקוחות הבנק החל בשנת 1936 עד שנות החמישים: בעקבות בדיקתנו בארכיון הבנק איתרנו 20 ספרי חשבונות כרוכים מקוריים של חשבונות לקוחות הבנק החל בשנת 1936 עד שנות ה-50. בספרים אלו נפתח לכל לקוח דף ובו תנועות החשבון שלו במהלך שנה אחת או מספר שנים ברצף, בהתאם להיקף הפעילות בחשבון. צילום חשבונות לדוגמה מובאים כנספח נ'-1.

הנתונים בכל כרטיס נכתבו בעט ובכתב יד. לצערנו אין שלמות בנתונים, כלומר בחלק מהחשבונות נמצאו פרטים מזהים (כגון שם פרטי ושם משפחה, כתובת מלאה ובה יישוב, רחוב ובית, והערות של פקיד הבנק שיש בהן לסייע בזיהוי הלקוח), אך במקרים אחרים חסרים נתונים, כגון כתובת או שם שאינם ברורים.

נציין כי בהעדר נוהל בנקאי קבוע באותה תקופה, לא היתה חובה לכלול את כל הפרטים שצוינו לעיל כתנאי לפתיחת החשבון, ולא היתה חובה לציין על הכרטיס מספר זהות או מספר דרכון של בעל החשבון. העדר הפרטים המלאים הקשה עלינו להצליב את הנתונים ולגבש את הממצאים.

כרטיסי חשבונות של לקוחות הבנק משנות החמישים ועד למחשוב הבנק: עם התקדמות בדיקתנו בבנק התברר, כי לא קיים נוהל לסגירת חשבונות ביתרת זכות, כלומר חשבונות ביתרת זכות ופיקדונות ימשיכו להתקיים כיתרות לזכות הלקוח גם אם אין בהן תנועה במשך שנים רבות. חשבונות ביתרת חובה זעומה, שלא היתה בהם תנועה יזומה מצד הלקוח במשך 10 שנים, ייסגרו בסניף (פעולה יזומה של כל סניף מדי כמה שנים).
אשר לזיכוי וחיוב ריבית, כל סניף פעל באופן עצמאי וכל מנהל סניף קבע בעצמו את תנאי חשבון פלוני; כך שאם סוכם על ריבית זכות מסוימת, זוכה חשבון הלקוח; אם לאו - נותר החשבון ללא תנועה.

הבנק לא שילם כנראה ריבית בחשבונות ללא תנועה, ולעומת זאת חייב אותם בעמלות. הסקנו מכך כי חיוב תקופתי בעמלות בנקאיות ובדמי ניהול חשבון גרם לשחיקתם של חשבונות רבים שיתרתם היתה בזכות ואף להפיכתם לחשבונות בחובה. שנים מספר לאחר מכן נסגרו חשבונות אלה ביוזמת הנהלת הסניף. לפיכך החלטנו להרחיב את בדיקתנו למיון וניתוח של כרטיסי חשבונות הלקוחות בסניפים המרכזיים של הבנק (ירושלים, תל אביב וחיפה) משנות ה50- ועד למיחשוב הסניפים. יודגש כי אין שלמות ורציפות בכרטיסי החשבון משום שלא היה נוהל שמירה. במקרים רבים הושמדו מסמכים ישנים ככל הנראה כדי לפנות מקום במחסן למסמכים חדשים יותר.

בטרם קלטנו את כרטיסי החשבון למאגר המידע הממוחשב, קבענו את קני המידה לחשבון העשוי להיכלל במאגר, שייתכן כי בעליו הוא נספה שואה: (א) חשבון ללא תנועה במשך כל השנה - מאחר שכל חשבון מנוהל על גבי כרטיס מודפס, היה ניתן בנקל לסקור את התנועות בחשבון. חשבון שרשומה בו יתרת פתיחה ולא היתה בו תנועה סווג אפוא כרלוונטי. (ב) חשבון עם תנועות חשודות - חשבון שהיתה בו יתרת פתיחה ותנועה אחת, שהביאה את היתרה בחשבון לאפס. סיווגנו חשבון זה כרלוונטי בהנחה כי תנועה זו היתה יזומה על ידי הבנק והיא מעידה על סגירת החשבון בשל חוסר תנועה. לאחר מיון החשבונות הרלוונטיים כאמור, הרכבנו מהם מאגר מידע המכיל כ- 8,475 רשומות.

ניתן לפצל את המאגר לפי שנים כדלקמן:

צמוד לדוחות הכספיים מצאנו **דיווחים של הנהלת הבנק על סכומי פיקדונות שלא יידרשו כי בעליהם בחוץ לארץ**. מצאנו דיווחים שנערכו בין 24 באוקטובר 1939 ל-13 בדצמבר 1940. חיפשנו בדוחות הכספיים של הבנק גם לשנים הבאות אולם לא מצאנו דיווחים נוספים מסוג זה. מהדיווחים האמורים עולה כי הנהלת הבנק ידעה בברור שחלק מהמפקידים בבנק הם תושבי חוץ, בכלל זה ממדינות כיבוש, שלא יכולים לתבוע את כספם או שאין לשער שיתבעו אותו.

להלן ציטוטים מתוך מכתבי הנהלת בנק המזרחי להנהלת בנק אנגלו-פלשתינה:

א. מכתבו מיום 24 באוקטובר 1939 של מר וילי דוד, מנהל בפועל של בנק המזרחי בע"מ, להנהלה המרכזית של בנק אנגלו-פלשתינה בע"מ, לעניין הרכב חשבונות ופיקדונות בתקופה: 24.9.39 - 20.10.39 ובו בסעיף 3 (ההדגשה שלנו):
"**<u>מהפקדונות האלה שצריכים להשתלם עם סוף שנת 1939 יש בערך כ- 4,000 לא"י שבעלי הפקדונות נמצאים בפולין ולא צריכים לקחת אותם בחשבון, אני מניח שעד סוף השנה הנוכחית לא יוציאו יותר מ- 10,000 לא"י</u>**" (נספח נ'-4א).

ב. מכתבו מיום 29.10.1939 של ד"צ פנקס, מנהל סניף תל אביב של בנק המזרחי, אל ההנהלה המרכזית של בנק אנגלו-פלשתינה בע"מ לעניין הרכב חשבונות ופיקדונות לתאריך המכתב, ובו צוינה הערה ליד סכומי פיקדונות וע"ש בהיקף כספי בסך 28,000 לא"י:
"**<u>המפקידים אינם יכולים לתבוע את פקדונותיהם כעת בהיותם בחו"ל או שאין לשער שיתבעו אותם מסיבות אחרות</u>**".
למכתב זה צורפו רשומות מפורטות של סניף תל אביב ובהם פורטו מספרי חשבונות בנק, שמות בעלי החשבונות, סכומי פיקדונותיהם והיתרה שלהם בע"ש, וציון שם המדינה בחו"ל שבה, הם שוהים כידוע לבנק (נספח נ'-4ב).

ג. מכתב מבנק המזרחי מיום 13.12.1940 למפקח על הבנקים במשרדי הממשלה (האוצר) בירושלים, בהמשך לשיחה שהיתה לבנק עם המפקח ביום 4.12.1940, ובו פירוט חשבונות הפסיבה ליום 30.11.1940.
בסעיף 5 למכתב נאמר: "**שסכום של 17,255.920 לא"י הוא של חשבונות שבעליהם נמצאים - עד כמה שידוע לנו - ב ח ו ץ - ל א ר ץ . מסכומים אלה שייך חלק ניכר ל ר ו ס י ה שלא יכל להידרש בנקל בזמן הזה**". נציין כי ההדגשה היא במקור, והבנק ייחס חשיבות רבה לכך שבעלי החשבונות נמצאים בחו"ל בכלל וברוסיה בפרט (נספח נ'-4ג).

ד. פרוטוקול הנהלת בנק המזרחי מיום 21.9.1939 ובו אישוש למשיכת הפיקדונות, דבר התואם גם את הדוח השנתי לשנת 1939 של הנהלת הבנק שהוצא במהלך שנת 1940 "**בקשר עם הדרישה הגדולה של מפקידים להחזרת פקדונותיהם שהיתה במוסדנו בימים האחרונים של חודש אוגוסט ש.ז. במידה דומה לבנקים מקומיים אחרים, שלמנו כבר ללקוחותינו סכום של קרוב למאה אלף לא"י מתוך רזרבות המזומנים שהיו שמורות אתנו למטרה זאת**". בדין וחשבון השנתי של הנהלת הבנק לסוף שנת 1939 נאמר "**המצב הקשה הגיע לידי כך כי המפקידים של כל הבנקים בארץ, הגדולים והקטנים גם יחד, צבאו בהמון וידרשו את כספם. הממשלה מצאה לנכון לסגור את כל הבנקים לשלשה ימים ואחרי זה הכריזה על הגבלות ידועות לזמן מסויים בתשלום כספי פקדונות וחשבונות עובר ושב על כל הבנקים המקומיים. לצערנו לא כל הבנקים עמדו בנסיון של הימים הקשים, ואם כי בעזרת השם עלה בידינו להחזיק מעמד, לא**

אלה של מפקידים מחו״ל, והדבר מורה על המשקל הרב שייחסה ההנהלה לפיקדונות מחו״ל בתקופת המלחמה.

להלן ציטוטים מן הפרוטוקולים של ישיבות הדירקטוריון של הבנק, המדברים בעד עצמם.

ספר פרוטוקולים 1/1937-12/1942: פרוטוקול מס׳ 175, מיום 16.8.1940: יו״ר הועדה, י.ה. פרבשטיין, מקריא לפרוטוקול ״סכומים שבעליהם בחו״ל, נפטרו או חשבונות בלי תנועה 25,960.001 לא״י״, מתוכם ובגיליון שצורף לפרוטוקול צוין בנפרד ובמפורש ״בעלי חשבונות בחוץ לארץ״ - 22,491.72 לא״י (נספח נ׳-4ח).
פרוטוקול מס׳ 176, מיום 5.9.1940: בנספח לפרוטוקול מצוין סכום של 43,477.767 לא״י שכנראה לא יידרש מסיבות שונות.
פרוטוקול מס׳ 200, מיום 29.1.1942: בנספח לפרוטוקול, הסכום האמור הוא 28,666 לא״י.

לא מצאנו כל התייחסות לדרישת הדיווח והעברת חשבונות לממונה על רכוש האויב בפרוטוקולים סמוך לחודש ספטמבר 1939, המועד שבו הוצא צו הממונה על רכוש האויב.

ספר פרוטוקולים 1/1943-5/1948: פרוטוקול מס׳ 216, מיום 5.3.1943: מצוין סך של 31,948 לא״י כסכום פיקדונות זכאים שכנראה לא יידרש מהבנק.
נמצאה הודעה של הבנק לממונה על רכוש האויב.

לדעתנו נועדו הדיווחים על כספים שלא יידרשו, או שבעליהם בחוץ לארץ, לשם קבלת אשראי בנקאי מוגדל מבנק אנגלו-פלשתינה שקיימת סבירות שהכרזת בנק על סכום פיקדונות של לקוחות שלא יידרש היא למעשה הכרזה, על כך שכספי הלקוחות הללו הפכו לכסף של הבנק בקופת הבנק.

(ז) קובצי מחשב ודוחות ממוחשבים של חשבונות לקוחות הבנק
בניסיון לשחזר מידע בנקאי משלב מוקדם ככל האפשר, פנינו לחברת המחשוב של הבנק, חברת ׳מחיש שרותי מחשב בע״מ׳. שוחחנו עם סמנכ״ל התפעול ועם מנהל המחלקה למטבע ישראלי של החברה, והתבררו הפרטים הבאים:

- החומר המקורי שהגיע לקליטה במחשב הוחזר לסניפים בתום הקליטה, ולא מצאנו אותו כאמור בעת הביקורת שערכנו בסניפים.

לחברת המחשוב אין, ולא היה, ארכיון עצמאי. כל החומר שנצבר אצלם עבר לארכיון הכללי של הבנק בראש העין.
במאגרי המחשב יש שני סוגי חשבונות רלבנטיים להבדיקה: חשבונות פעילים וחשבונות מוקפאים.
במאגרים אלו אין פרטים לגבי תנועות בחשבונות אלא רק פרטים כגון שמות בעלי חשבנות, מורשי חתימה, כתובות וכדומה. במאגר החשבונות הפעילים יש גם סכומי יתרות בחשבונות.

- לאחר שיחותינו עם חברת המחשוב פנינו אל גמלאי הבנק כדי לנסות ולשחזר פרטים.
- שוחחנו עם מי שעמד בראש צוות המחשוב המקורי של הבנק והיה אחראי על ארגון ותכנון המחשוב החל בשנת 1972 (המחשוב בפועל החל בשנת 1974). בשיחה התברר לנו כי בתהליך המחשוב אבדה כל ההיסטוריה של החשבון, מאחר שבקליטה למחשב קיבל כל חשבון את התאריך של יום הקליטה כתאריך הפתיחה, והיתרה ביום המחשוב היא נקודת ההתחלה של ניהול החשבון במחשב. לשון אחר: **תנועות מהעבר לא נקלטו למחשב** והבנק איבד מידע בעל חשיבות רבה לחקירה זו.

שוחחנו עם מי ששימש חשב הבנק החל בשנת 1971 והיה חבר בצוות המחשוב המקורי של הבנק. התברר כי הבנק לא ערך דוח מסכם בסוף פעולת המחשוב. נוסף על כך, הפרשים שהתגלו

בין הסליקה הידנית לממוחשבת נחשבו כלא-מהותיים ולכן נרשמו בדוח רווח והפסד של הבנק.

(ח) תכתובות ודוחות שנאספו בארכיב הבנק

חיפשנו בארכיון הבנק תכתובות וניירות עבודה של הנהלת הבנק והפקידות הבכירה (למשל בתיקי המנכ"לים, חשבי הבנק, המחלקה המשפטית, הנהלות הסניפים המרכזיים, הנהלת חברת המחשוב) על סגירת חשבונות ללא תנועה, ניהול ופריצת כספות, דיווחים לממונה הבריטי, משרד האוצר ובנק ישראל על חשבונות של לקוחות ועוד. לצערנו לא מצאנו שם חומר הנוגע ישירות לבדיקתנו, אולם נמצא חומר רקע חשוב, כגון האמנה למיזוג בנק המזרחי עם בנק הפועל המזרחי או תיקים כמו 'תיק בנק ישראל שוטף', שתויקו בו הביקורות של המפקח על הבנקים. לדוגמה, נמצאו באוקטובר 1970, בסניף פתח תקווה, ביקורות בדבר שלושה חשבונות ללא תנועה מהשנים 1967-1968; ב-5/1971 בסניף בן יהודה ירושלים, ביקורת כי אין פירוט של חשבונות. בסעיף 7 נכתב: זכאים שונים משנים קודמות, יש יתרה עומדת בסך כ-10,000 ל"י. כן נמצאה רשימת התכתבויות הדנה ברמת הנזילות של הבנק ובהגשת דוחות שונים לבנק ישראל. לא נמצאו דוחות ביקורת נוספים.

אפשר להסיק מכך כי פקידי הבנק שמרו את המסמכים, אולם בהעדר נהלים לגבי שמירת מסמכים, ומאחר שעד שנת 1979 שמר כל סניף את תיקיו אצלו, הושמדו לימים מרבית התיקים ולא הגיעו לארכיון. בשל כך לא נמצאו דיווחים ותכתובות עם בנק ישראל משנים קודמות.

(ט) שיחות עם בכירים בהנהלת הבנק

נפגשנו עם בכירי הבנק הוותיקים ביותר, ובהם: היועץ המשפטי הראשי; החשב; עו"ד מהמחלקה המשפטית; מנהל מדור רכש ואספקה; מנהל הארכיון; עוזר למנכ"ל, מנהל אשראי פרטי; מנהל אגף הנדסת תהליכים; סמנכ"ל לתפעול – מחיש שרותי מחשב בע"מ.

בכל שיחותינו התברר לנו כי לסוגיית חשבונות קורבנות השואה לא הוקדשה תשומת הלב הראויה. לשאלותינו בעניין הטיפול בחשבונות ללא תנועה נענינו לרוב כי מדובר בנהלים שגרתיים של הבנק וכי הטיפול בחשבונות אלה נעשה ברמת הסניף, באמצעות המחשב.

(י) שיחות עם גמלאי הבנק

נפגשנו עם חמישה מגמלאי הבנק הוותיקים ביותר, לפי רשימה שהמציאה לנו הנהלת הבנק: גמלאי א' החל לעבוד בשנת 1946 בקופת מלווה של הפועל המזרחי. עם איחוד הבנקים, בשנת 1969, הפך למנהל סניף בית יואל. בשנת 1974 קיבל לידיו את ניהול סניף בן יהודה; גמלאי ב' החל לעבוד בבנק המזרחי המאוחד בשנת 1971 כחשב. פעל בצוות המחשוב של הבנק בשנת 1974; גמלאי ג' החל לעבוד בבנק המזרחי המאוחד בשנת 1972 ועמד בראש צוות המחשוב של הבנק (לאחר שסיים את מחשוב בנק הפועלים); גמלאי ד' עבד בבנק המזרחי משנת 1933, החל דרכו כנער שליח חניך וסיים את תפקידו בבנק כמזכיר הבנק; גמלאי ה' החל עבודתו בחברת 'מחיש שרותי מחשב' בשנת 1978, סיים את עבודתו בשנת 1988 כמנכ"ל החברה. מובן כי גמלאי הבנק, שכיהנו בתפקידים בכירים בשנות הארבעים והחמישים, אינם בכושרם, אם נותרו עוד בחיים.

בשיחותינו עם הגמלאים התברר כי הם החלו את עבודתם בבנק בתפקידים זוטרים, לרוב כחניכים. גם אם עבדו בבנק בשנות השישים, היו אז מעורבותם וידיעותיהם בכל הקשור לנוהלי הבנק וטיפול בחשבונות בעייתיים מועטות ביותר. אחד הגמלאים, לשעבר עובד בכיר בבנק, מסר כי לבנק כלל לא היו לקוחות מאירופה, למרות שמצאנו ספרי חשבונות שבעליהם התגוררו בחוץ לארץ והצגנו אותם לפניו. גמלאי אחר, שהחל לעבוד בשנת 1946 בסניף ירושלים של בנק הפועל